

in Jerusalem, id est in Ecclesiam. Isti sunt quasi fauces latronum, et interficiunt eos qui per hujus sæculi vitam ad veritatem pervenire cupiunt. Schem interpretatur *humerus*, id est *humeri*: in humeris opus intelligimus, et omnes falsi sacerdotes abscondunt viam, et occidunt homines malis operibus, non perveniunt Jerusalem. Quod autem humerus operis significet, illud ostendit Jerem. cap. xxxi, juza Septuaginta, *Da cor tuum in humeris tuis*, hoc est, quæ intelligis, verte in opera. Et de Issachar legitur, *Genes. cap. xlix*, quod supponerit humerum suum ad laborandum, et vitæ agricola sit. Quocirca S. Chrysostomus, lib. III *Contra Viteper. vitæ monast.*, hunc ponit notum et summum malitiæ gradum: *primus*, ait, malitiæ et impietatis gradus est, jumenta et pecora ipsa finisicorum erant, vel ipsa negligere; *secundus* et major, inimicitia ipsi, si qua re egeant, non subvenire; *tertius*, proximos innotos asperrari; *quartus*, despiciere familiares; *quintus*, non solum corpora, sed etiam animas fratrum pereuntes negligere; *sextus*, ipsos filios pereuntes negligere; *septimus*, nec alios qui curent comparare; *octavus*, prohibere insuper eos qui sponte juvare illos velint; *nonus*, non modo eos a salute arce, sed etiam eorum salutem ultro oppugnare. Hoc est quod tam seculo monit et præcipit Apostolus, I *Thessal. cap. v*, 49: « Spiritum nolite extinguere. » Vide tibi dicta, ac præsertim mirari lice de re exemplum prætextate, quod refert S. Hieronymus *epist. 7 ad Luban.*

10. In bono Israel (puta in regno decem tribuum) vni nonnendum (puta) fornicationes Ephraim, — scilicet idola et vitulos aureos, quos induxit Jeroboam rex orantibus ex Ephraim, quemque tribus Ephraim quasi civem et regem suum secuta est; et mox totus Israel, hoc est quod ait: a Contaminatus est Israel, a Pro horreptionem hebraice est *שָׁדָד* *searad*, idem quod *searad*; sed per orationem quid amplius et majus significat, uti notat Maritus in *Lexbo. Vatablus* verit, *palationes*, inquit: *paginus* et Maritus, *impudicium*, fœdicitatem; *Neser, Jer. cap. v*, 30, *mirabilia*; *Stupor*, inquit, et *mirabilia facta sunt in terra*: hic vero proprie verit *horreptionem*, quod horripilationem exolet, faciatque ut tibi et ceteris audientium ex horrore erigantur: *pro sear enim pilum significat*, et inde *searim* vocantur *vestri pilos* et *hirsuti*. Talis est idololatia, præsertim communis totius gentis, Deo olim addictæ et devotæ, quæ unum hominem, puta Jeroboam, secuta est, Deo omnium Domino relicto et spreto.

11. Sed et Juda. — Hæc verba connectenda sunt cum præcedentibus hoc modo: a Contaminatus est Israel, sed et Juda, sicut hebraice, Chaldeus et Septuaginta, Juda enim secutus est idola Israelis.

PONE MESSEM TIBI. — Pone, scilicet, o Israel, vel potius tu, o Juda, q. d. O Juda, tu etiam ca-

pharis, æque ac Israel, quia ejus scelera imitatus es: nec tu, ut putas, pones et recondes messem tuam, quia eam hostis Chaldeus vastabit; is enim metet ea quæ tu seminasti: pones tamen et recondes tibi messem, quæ ex spicis detritis per lot annos captivitatis hinc sponte et copiose succrescet, cum te a captivitate refoverit per Cyrum, q. d. Ante ne pona, quia hostis id non permittit; tunc vero pones: tu enim redibis et captivitate, non Israel, qui in ea jugiter manebit. Osee enim concise loquitur; et pauca multa complectitur, uti dixi in Proæmio. Ita Hugo, Dionysius, Ribera et Lyræus, qui sic breviter et plane exponit: Relinque messem tuam in tempus quo convertam captivitatem tuam, et nunc ei ne impliceris; tunc enim messem colliges, licet nunc captiva duaris. Simili schemate Virgilius in persona pastoris Mantuan, fabulos suis a milite veterano puls, ait *eclog. 2*:

Post aliquot mea regna vides mirator aristas,
Lupus hæc tam culta novata miles habebit?
Barbarus hæc reges? en quo discoria cives
Pendant miseris! en quis consuevit agros!

Secundo, Haymo et Hugo per messem intelligunt filios, q. d. Pone messem, id est genera filios, quos demetat, id est capit, vel occidit hostis Chaldeus. Sed hinc expositioni non consentiunt, nec coherent sequentia: a Cum convertero captivitatem populi mei. Licet enim id Rufinus sic exponat, q. d. Tu quoque, o Juda, demeteris, cum captivitas populi mei Israel converteret ad te, ut tu similiter captivus; tamen id non respondet hebraismo, quo convertere captivitatem significat liberare et captivitate, non vero in captivitate ducere.

Tertio, Aris hæc refert ad tempora Christi, q. d. Debetur Judæa a Tito et Romanis, cum captivitatem generis humani et potestate diaboli solvam per Christum. Hoc allegoricum est. Adde, ponere messem significat *metere*, non *demetere*: est enim actus ejus qui metit, non qui metitur; unde Septuaginta vertunt *σπείρει*, id est *evadere*.

Recentiores aliter vertunt, ideoque aliter explicant: pro pone enim legunt *non erat* in præterito, id est posuit; unde vertunt: *Etiam Judæa posuit, vel ponit messem, vel plantarum*. Quod primo aliquid sic explicant, q. d. O Juda, tuis sceleribus continuis parat tibi destructionem; id est excidium, cum convertenda eras captivitas populi mei, id est dum ego cogito de captivitate tua evertenda. Unde Theodoretus et Theophylactus ex Septuaginta legunt: *Sed et Judæa dimisit messem suam, puta suas sepentes et opes, quia secutus est idola Israelis, ideoque a Chaldeis spoliatus et excisus est.*

Secundo, Clarus verit et explicat, q. d. Etiam, o Juda, Ephraim posuit plantam tibi, vel contra te. Nam plantavit tibi lucos, et docuit idolo-

latram, qua re efficit ne te converterem, sed a me abjectus abires in captivitatem.

Tertio, Vatablus putat hic notari factum Jeroboam, quo restituit Damascum et Emath Judæ, IV *Reg. cap. xiv*, 25 et 28, q. d. Ephraim, id est Jeroboam filius Joas, rex in Ephraim, posuit tibi, o Juda, plantarum in Damasco et Emath; ipse enim hæc verba tibi restituit, in isque Judæos incolas plantavit tunc, cum convertit captivitatem populi, cum scilicet jugum regis Syriæ a populo suo, puta ab Israele, depulit et exussit: et tamen

tu, o Juda, cum accepisses tantum a Deo benefici-um, ei ingratus fuisti, cum sprevisi, et deos gentium tibi adscribis.

Cum convertero (usque dum convertam: Hebraice enim est *שָׁדָד* *searad*, id est *in*, vel ad conversionem captivitatis) docui tui. — Id est tuam, o Juda. Est hebraismus: Hebraei enim cum quem aliquoquor, sepe compellant in tertia persona, uti faciunt et Germani, dum honoris causa dicunt: homines hoc dieat, vel facias, id est, tu, o Domine, hoc dicas, vel facias.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit nequitiam et malitiam Jehu, et Israelis idololatræ, comparando cum primo, furno succensum; secundo, fermento, vers. 4, et pani subcurvato, vers. 8; tertio, cohænta seducta non habenti cor, vers. 11; quarto, arcui doloso, vers. 16 (1).

1. Cum sanare vellem Israel, revelata est iniquitas Ephraim, et malitia Samariæ, quia operati sunt mendacium: et fur in ingressus est spoliatus, latronculus foris. 2. Et ne forte dicant in cordibus suis, omnem malitiam eorum me recordatum: nunc circumdederunt eos adinventiones suas, coram facie mea facta sunt. 3. In malitia sua justificaverunt regem: et in mendaciis suis principes. 4. Omnes adulterantes, quasi elibans succensus a coqueute: quæviit paululum civitas a commixtione fermenti, donec ferbueretur totum. 5. Dies regis novus:

(1) Quæ hæc expone leguntur et ea quæ proxime sequuntur, usque ad finem libri, edita esse sub ultimo Hæse, regis Israelitarum, et sub initio regni Hiskia, colligit Lightfoot in *Chronol. est. Testam. pag. 105*, (opp. tom. I) ex hæc observationibus: a Primo, inquit, communit et perpetuus sermo, quem in illis habet Propheta ad Ephraim, ostendit, hæc annuntiata fuisse decem tribubus antequam abhæret fuerint in captivitate, quæ jam futura erat intra quadraginta annos. Deinde, dicta hæc fuisse, postquam Hæse rex ab Assyria detestecit, et fœdus cum Egypto junxisset, cujus mentio fit II *Reg. xvii*, 4. Observa enim quomodo cap. vii, 11, et xii, 2, tale quid invenitur. Denique probata hæc esse post expeditionem Salmanassar primam (II *Reg. xiii*, 3), qua destruitur Arad, et ante expeditionem ejus secundam, quando Bethlehem erat destructurus.

Maurer et contra, ad bellum civile, post mortem Peacchi exortur, hæc orationem referendam esse putat. Versu enim 7, Hæse cordes videtur respicere Zachariæ, Selliam, Menachem, Peacchio: versu 8 autem, vati ob oculos fuisse videtur Menachem, Peacchia et Hæse reges, quorum ille, ut tæstetur imperium ad se captum, Philii tributa solverat, ite cum Rezinus fœdus inierat, hic durante suluce Interregno, Assyriam vel bello illi-gates, vel presidio ussusse videtur; et ad II *Reg. xvii*, 3. Sed necio, adit Maurer, an rectius referatur ad tempus, quod gram in ter et altero expellitionem Salmanassar interfuit. Versu enim 14 ob auxiliariam Egypti petium Ephraimites acriter reprehendit vates (de Assyria eodem loco et eadem in re commemoratis vide supra), versu 9 vero ad extrema ventum esse quæritur. Juxta hanc ultimam sententiam quam Ackerman ut probabiliorē habet habuit videtur hic sermo sub ultima tempora regi-

Israelitis, si conferuntur dictis Propheta cum is que in ultimo libro Regum de hoc regno narratur. Hic igitur sequentem analysin accomodate conatur.

Primo, Deus acriter perstriguit tum omnium, tum regis maxime propeque corruptissimum statum, quem cum voluit in melius mutare, peritissimum invenit, 1; quod ipsum nunc probat gravissimum vitiatorum sermone quibus illi serviant enumerando, a primo, eorum mendacium et fallaciam, 1; secundo, expiationes tum occultas, tum manifestas, 2; quæ quidem facinore non sunt vetera, sed in presens gravissima eos circumdant eorum peccatis, ut plane notæ et perspecta Deo, 3; tertio, studium placendi regibus et principibus reprobis, qui flagitii populi delictantur, 4; quarto, intensus Israelitarum studium, quod cum ardore ciliani a pistore sacerdoti committitur; sive juxta alios, inconstantiam et pestiliam Israelitarum erga reges quæ ipse per seditionem adoptaverunt, in novis vero conjugationibus interfecerunt, 4; quinto, hunc et petulantiam anticomum, 5, 6; sexto, turorem seditionum in occidentalis regibus et delictis rancidissimis, 7; septimo, commixtionem omnium et confirmationem merum cum gentilibus, 8.

Secundo, plagas tantis flagitiis indigentes minatur, internas quidem, quæ sunt, primo, stupor mentis, plagas hæc lethales non sentientis, 8; secundo, pertinaciam voluntatis, ad Deum non redeuntis, 10; tertio, stultitiam consilii, remedium malorum ab homine querentis, 11; externas autem quæ sunt: primo, desertio et prostratio facta ab auxiliariis, 12; secundo, vastitas et depredatio filata ab hostibus, 13; tertio, prosperitate et adversitate frustratam ducta ab Israelitis, 14; quarto, imperi amittitibus a rebellibus, secutibus ab insidiatoribus et complicitibus, hæc a subversantibus lesa, 15.

coeperunt principes furere a vino: extendit manum suam cum illusoribus. 6. Quia applicuerunt quasi cilibanum cor suum, cum insidiaretur eis: tota nocte dormivit coquens eos, mane ipse succensus quasi ignis flammæ. 7. Omnes calefacti sunt quasi cilibanus, et devoraverunt iudices suos: omnes reges eorum ceciderunt; non est qui clamet in eis ad me. 8. Ephraim in populis ipse commiscebatur: non est qui clamet in eis ad me. 9. Comederunt alieni robur ejus, et ipse nescivit: sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit. 10. Et humiliabitur superbia Israel in facie ejus, nec reversi sunt ad Dominum Deum suum, et non quaesierunt eum in omnibus his. 11. Et factus est Ephraim quasi columba seducta non habens cor: Ægyptum invocabant, et Assyrios abierunt. 12. Et cur profecti fuerint, expandam super eos rete meum: quasi volucrum cæli detraham eos, eadem eos secundum auditionem cætus eorum. 13. Væ eis, quoniam recesserunt a me: vastabuntur, quia prevaricati sunt in me, et ego redemi eos; et ipsi locuti sunt contra me mendacia. 14. Et non clamaverunt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis: super triticum et vinum ruminabant, recesserunt a me. 15. Et ego erudiivi eos, et confortavi brachia eorum: et in me cogitaverunt malitiam. 16. Reversi sunt ut essent absque jugo: facti sunt quasi arcus dolosus: cadent in gladio principes eorum, a furore lingue suæ. Ista subsannatio eorum in terra Ægypti.

1. CUM SANARE VELLE ISRAEL, REVELATA EST INIQUITAS EPHRAÏM. — Multi hæc accipiunt de tempore Jeroboam, qui fecit schisma a Roboam, factusque rex decem tribuum induxit idola, puta vitulos aureos in Israel, q. d. Cum sanare vellent Israel a sceleribus et idololatria, quam induxit Salomon colens deos concubinarum suorum alienigenarum, III Regum, cap. xi, 31, tunc erupit Jeroboam colens deum tribu Ephraim, qui vitulos aureos erexit in Dan et Bethel, quem secuta est tota Samaria operans mendacium, id est colens idola vitulorum. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Haymo, Hugo, Lyranus, Clarius et Ribera. Iluc accedunt Theodoretus, Theophylactus, Arias et Sanchez, qui hæc accipiunt de Jeroboam cæterisque omnibus regibus Israel; hi enim Jeroboam ducentem in scelere et idololatria sunt æmulati. Verum obstat quod tempore Jeroboam necdum erat Samaria, quia illa condita est post 60 annos ab Amri patre Achab, III Regum, cap. xvi, 14. Rursum, Deus tunc sanare volebat non solum Israel, sed magis Juda, qui erat fons mali et idololatriæ; nec tunc revelata est, quasi antea latuisset abscondita iniquitas Ephraim, sed esse et existere cepit.

Dico ergo Prophetam loqui de tempore Jehu: sub Jehu enim cepit propheta; unde eum nominat initio propheta, dicens cap. i, 4: « Adhuc modicum, et visitabo sanguinem Jezrahel super domum Jehu. » Per Jehu enim Deus volebat sanare et extirpare idololatriam: unde jussit ei, IV Reg. cap. ix, 6, evertere Baal et domum Achab, ejusque prophetas 450 occidere; quod et præstitit Jehu initio regni. Verum mox metuens idem quod Jeroboam, ne scilicet, si populus ad Deum ejusque templum in Jerusalem rediret, pariter ad regnum regemque Juda rediret; hæc de causa in idololatriam relapsus est, populoque vitulos au-

reos Jeroboam colendos proposuit. Quocirca in eum hic detonat Deus.

Porro Deus hic personam medicum induit, qui chirurgum sibi adscivit Jehu ad resecauda putida membra Israelis, et reliqua sananda. Alludit enim ad Ramoth Galaad, ubi rex creatus est Jehu, IV Regum, cap. ix, 4 et seq. In Galaad enim erant aromata et pharmaca optima, æque ac chirurgum et medicum. Unde de ea ait Jeremias cap. vii, 22: « Numquid resina non est in Galaad? aut medicus non est ibi? quare igitur non est obduta cicatrix filie populi mei? » Vide ibi dicta. Sensus ergo est, q. d. Cum per Jehu quasi chirurgum meum in Galaad sanare vellent vulnus idololatriæ Israelis, ideoque per eum resecaissent Achab et Jezebelem (quæ, utpote Tyria, fuerat fax et incentrix cultus Baal dei Tyri) ejusque prosapia, puta septuaginta filios, videbatur jam eversum regnum idololatriæ, omnesque idololatriæ fidentes Jehu quasi vindicem et excisorem Baalitarum, diffugebant aut latitabant; sed ecce Samaria, quæ erat metropolis in Ephraim, puta consiliiarii regii aliqui politici in Samaria, fraudulenter suggererunt et suaserunt Jehu stabilire cultum vitulorum in suo regno, si illud statumque suum conservare vellet. Hoc enim exigere politiam; alioqui enim populum, si permittatur redire ad Dei cultum in Jerusalem, pariter rediturum ad pristinum ejus sceptrum et regnum, puta ad stirpem Davidis. Hoc consilio politiarum et satanicis iocibus captusque Jehu, in eorum sententiam concessit, cultumque vitulorum restituit et sanxit. Tunc ergo revelata est malitia Samaritæ, a Jehu paulo ante compressa, ideoque latitans, postquam scilicet Samaritæ subdole pertraxerunt Jehu in suam idololatriam, idque paulo ante hanc Osee prophetiam; ipse enim prophetavit sub Jeroboam neprote Jehu, ut patet ex Proemio.

Ita etiamnum videmus politicos suadere principibus hæresim, ut statum et principatum suum tuantur, vel adaugent. Ita hæresis invecata est in Hollandiam; qui enim in ea dominari cupiebant, hæresim induxerunt hoc pretexto, quod, si Hollandi catholicam fidem permitterent, certo jugum Hispanicum essent subituri: Catholici enim, aiebant illi, serupulo conscientie adacti ad suum avitum et legitimum principem, puta ad regem Hispaniæ, redire volent; ut ergo excludamus Hispanum, excludamus fidem catholicam oportet. Idem fuit paralogismus Elizabethæ reginæ Angliæ. Cum enim ipsa ob natales spurios, et a Pontifice Romano damnatos, incapax esset regni, ut fulmen Pontificis et Pontificiorum averteret, regnumque sibi stabiliret, schisma fecit a Pontifice et fide, ac hæresim invecxit, ideoque Deus illico succidit ejus regnum stirpemque, uti olim succidit domum Jeroboam, Achab, Jehu, aliorumque regum, qui cultum Dei abjecerunt, et cultum idolorum sanxerunt. Idem evenit Hollandis, qui, cum caput sibi præderint, accephali sunt, ac inter se hæresibus odisque internecinis digladiantur, quibus sese consument, nisi ad unitatem præter religionis, æque ac republicæ et ad caput avitum redeant. Det eis Deus idipsum sapere.

Veritas triplex.

QUA OPERATI SUNT MENDACIUM. — In Scriptura uti triplex est veritas, mentis, oris et operis: mentis, cum ejus cognitio adæquatur et conformis est suo objecto, puta cum mens res cognoscit, prout vere a parte rei sunt; oris, cum verba conformia sunt menti; operis, cum opera conformia sunt suis regulis, puta recte rationi, officio et legi: ita ex adverso triplex est mendacium, scilicet mentis, oris et operis: mentis, est error quo mens difformis est suo objecto, puta quo falso judicat de re: oris, est mendax locutio, qua contra quam in mente sentit, proloquitur; operis, est scelus quo homo deviat a suo officio, a recta ratione et lege. Tribus hæc modis hic accipi potest. Samaritæ enim invehentes idololatriam et falsam religionem, invehebant menti errorem in fide; blasphemiam in lingua, qua spernebant Deum et laudabant idola; scelus in opere, puta in sacrificio et externo cultu idolorum.

Proprie ergo « mendacium » significat hic cultum falsum et mendacem idolorum, ipsumque idolum. Idolum enim est numen et deus mendax; cum enim sit lapis vel lignum, mentitur se esse Deum, sequæ opponit Deo, qui est veritas verumque numen. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Theodoretus, Theophylactus et alii. Quocirca Socrates dicebat « se male adorare canem quam idolum, » eo quod canis cum sit opus nature, idque vivum, dignior sit idolo, quod est opus artis, idque inanime. Idem aiebat se mirari quod, cum simulacrorum artifices id summo studio concitarent, ut lapis cum simillimus homini redderetur, non pariter hoc curarent, ne ipsi

lapidibus similes et viderentur, et essent. Hoc est quod ait Propheta, Psal. cxiii, 4: « Simulacra gentium argentum et aurum, opera manuum hominum: oculos habent, et non vident; aures habent, et non audiunt, et similes illis fiant qui faciunt ea: et omnes qui confident in eis, » Theogenes, teste Laertio lib. vi, solabatur subinde adire simulacra, et aliquid ad eis petere. Demirantibus cur id faceret: « Ut consensum, inquit, non commoveri, si quando ab hominibus non impetoro quod peto. » Idem rogatus a tyranno, e cuiusmodi esse potissimum oporteret fieri simulacra: « Ex eo, inquit, ex quo fusi sunt Harmodius et Aristogiton, » innuens illa cum ipso esse tollenda, quod illi tyrannicidæ fuerint. Idem dicebat « bonos viros esse deorum simulacra. » Deorum, cum sint optimi, nature proprium est benefacere omnibus, nocere nemini. Hæc imago melius relictæ in sapientibus ac bonis viris, quam in stultis, cum dii sint incorporei. Fabius Annibal dominator, capto direptoque Tarento, scribæ peruenienti quid de stultis templorum statuisset: « Relinquamus, inquit, Tarentinis deos iratos, » Ita Plutarchus in *Apophth. Roman.*

Secundo, ut Clarius et Arias, sicut *facere veritatem* in Scriptura est facere id quod officium ejusque requirit, ita *facere mendacium* est facere contra officium et debitum. Sic diabolus mendax « in veritate, » id est in officio, subiectione et fide quam Deo debet, « non stetit, » Joan. vii, 44. Sensus ergo est, q. d. Consiliiarii et primores Samaritæ transgressi sunt officium suum, fidemque quam Deo et republicæ debebant. Debebant enim regi Jehu suadere veram religionem, verumque unius Dei cultum; at ipsi induxerunt eum in idololatriam, indeque in excidium et ruinam, tum suam, tum gentis totius et regni. Mentiebantur enim regnum Jehu stabile fore, si populum domui in cultu vitulorum contineret, ut non iret in Jerusalem. Mentiebantur, inquam, nam omne regni firmamentum est vera religio, vera fides, verus Dei cultus. Docet hoc S. Augustinus, in lib. De Civit., quos hoc argumento conscripsit, ubi lib. I, cap. xxxii, ait: « Scipio non censens beneficem esse republicam stantibus moribus, reventibus moribus, » inter quos primas tenet religio et pietas. Et lib. II, cap. xviii, enarratis vitis que Romanam gentem invasere et eam perdere, addit ejus imperium cruce Christi firmatum esse et stabilitum. Ait enim: « In ista colluvione morum pessimorum, maxime venie ad subvenire debuit cælestis auctoritas, qua voluntariam paupertatem, continentiam et benevolentiam, justitiam atque concordiam, veramque pietatem persuaderet, cæterasque vite luminosas validasque virtutes, non tantum propter istam vitam honestissime gerendam, non tantum propter civitatis terrenæ concordissimam societatem, verum etiam propter adipiscendam salutem sempiternam, et sempiterni cuiusdam populi celestem divinan-

que republicanis, cui non civis adsciscit fides, spes, charitas. » Et mox: « Deus enim sic ostendit in opulentissimo et preclaro imperio Romano, quantum valeret civiles etiam sine religione virtutes, ut intelligeretur hac addita fieri homines cives alienius civitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus eternitas. »

Tertio, aliqui vertunt: *Quia sibi mutuo non servant fidem*; qui enim fidem Deo non servant, non servant homini; quocirca ubi est heresis, ibi pariter grassantur fraudes et doli. Castius hoc refert ad Samaritanos, qui contra fidem Achab regi dalem, occiderat 70 ejus filios, cum Jehu id iuberet, IV Reg. cap. x, 7. Verum hoc occidisset Deus; ergo magis ob idololatriam, quam ob hanc eadem eos per Prophetam hic redarguit, presentium quia periculum erat, ne ipsi parentis idola impie quae sequebantur. Taxat tamen quoque Propheta hanc eadem ob perfidiam, uti inferius dicam.

Et fur ingressus est spolians, latrunculus foris. — *Ts et explicit mendacium*, idemque valet quod *id est*, aut certe et, id est *ideo*, quasi dicat: Quia Samaritae fraudulenter et mendaciter suaserunt cultum vitulorum regi Jehu (S. Hieronymus cum aliis, ut dixi initio capituli, haec attribuit regi Jeroboam); idcirco ipse Jehu, secutus eorum fraudulenta consilia, clanculum in regni gubernacula ingressus est ut fur, dissimulans oculum suam nequitiam et idololatriam; at ubi rerum plane politus est, quasi latro publice grassatus est, cogens omnes ad sua idola et volentes spoliari, vel occidens. Sic Nabuchodonosor vocatur « latro, » Jerem. cap. xviii, 22. Vide ibi dicta (1).

Secundo, sic exponas, *q. d. Et, id est idcirco*, fures et latrones tam domestici, tum externi, invadunt urbes et agros Israelitarum, eosque vastant et expilant. Nam dum in republica eliminant vera religio, subintrant furta, latrocinia omniaque scelera, uti haec in Galaad et Samaritiam subintrasse dixit cap. preced. vers. 9. Ita Chaldaeus, Lyranus et Arias. Rursum, Deus in eos Syros et Assyrios, qui eos vastarent, inmisit, uti dicitur IV Reg. cap. x, 32. Ita Theodoretus, Theophylactus, Dionysius et Ribera. Hi enim in libris Regum vocantur « latroneuli, » id est praedones, grassatores, quos Belgae vocant, *brabantiers*. Septuaginta vertere solent, *πελοποιους*, id est unius, scilicet eximiae, zona, quasi dicant, excellentes bello, et qui cingulo eximio a caeteris differunt, egregieque sunt accincti et armati. Ita Suidas. Hebraeus enim *וְיָבִיט* *qabot* significat accinctum et expeditum militem. Sic et olim milites vocabantur *latrones*, vel *daso* *וְיָבִיט* *latrones*, id est a *servitio*,

(1) Juxta Ackermann et Mairer, hic probabiliter reprehenduntur expilationes tum occultae, tum manifestae Israelitarum, *q. d.* Omnes inhiant alienis bonis, quidam occidit artifices ut fures domos ingrediantur et aliena rapiant; alii omni pudore abiecto palam saviunt et praedant, et sic omnes in fraudes et latrocinia conspirant.

ut vult Festus, lib. X; vel a *latendo*, quia ex insidiis more latronum hostes adiungunt. Nota: Jehu hic primo, comparatur furi et latroni; secundo, vers. 4. pistori succedenti furum idololatriam, ejusque fermento fermentanti populum; tertio, columbario seducenti et capienti columbas, vers. 11; quarto, arci doloso, vers. 16, quia evocando Baal, videbatur idola eversurus, et mox ea restituit.

2. ET NE FORTE DICANT, — *q. d. Ne cogitent et Vni.* querantur me in memoriam revocare praeterita parentum suorum peccata, ac propterea filios plectere ex vindicta magis quam ex desiderio sanandi eos, enumerabo illis moderas eorum machinationes impias, quas haec diebus coram facie mea impudenter perpetrarunt, ut eas negare vel excusare non poterint. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Ribera et Arias.

Septuaginta haec referunt ad praedentia, vertuntque: *Ut concinant quasi canentes in corde suo*, id est, ut S. Hieronymus, ut quasi socii consentiant cum fure et latrone, et cum eis quasi canant eandem cantilenam; vel, ut Theodoretus, ut videntes tantas suas clades gemant canentes threnon, non publice, ne hostis eos subsannet, vel acrius puniat, sed tacite in corda suo.

Tertio, Chaldaeus vertit: *Nec interim repugnant in cordibus suis omnia ipsorum malefacta manifesta esse coram me*; mox circumvenient eos opera eorum mala (id est vindicta et supplicia operum malorum), quae coram me aperta sunt; *q. d.* Brevi fiet ut videant me opera eorum cognoscere et videre, cum scilicet sentiant mea verbera et flagella. Ita Vatablus.

3. IN MALITIA SUA LETIFICAVERUNT REGEM. — *Je. Vers. 4.* roboam, ait S. Hieronymus, vel potius Jehu, *q. d.* Sua mala et impia voluntate applauserunt Jehu, ejusque principibus, deficiendo a suo rege Achab, ejusque familia regia, ac in gratiam Jehu colendo vitulos pro Baal; item perfide occidendo 70 filios Achab fidei suae commissos, et 40 fratres Ochozias; hanc enim defectionem et perfidiam vocat mendacia. Licet enim Jehu a Deo per Prophetam unctus et creatus rex, mandante Deo, eos occidit jussit, tamen Samaritae ignorabant Dei jussu haec fieri. Secreto enim unxerat Propheta Jehu in regem: quocirca non Dei jussu, suo metu Jehu tyranni eos occiderunt, ideoque injuste et perfide. Septuaginta vertunt, *reges*; non enim soli Jehu, sed et antecessoribus et successoribus ejus in idololatria consenserunt. Ita solet vulgus mobile adulari regibus, et ad eorum libitum mutare fidem et religionem instar arum diti, uti hodie in Germania fieri videmus. Quam verum est illud:

Regis ad exemplum totus conpunitur orbis!

Quocirca melior esse nequit oratio, quam illa quae oratur pro regibus et principibus, tum Ecclesiasticis, tum saecularibus, ut eos prudentes, pios et strenuos vel largiatur, vel efficiat Deus.

Nec est quod inculcat Apostolus, I Timoth. cap. ii, 4: « Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, etc., pro regibus et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate. »

Viderunt ipsam Gentiles. Euripidis est haec vox: « Gubernari oportet malos a bonis, et patere se melioribus; si vero impio in civitate promoveris, sursum atque deorsum vita nostra inopinatio tota pervertetur. » Platonis ista: « Satores, si pravi et perditii sint, quantum dissimulent, nihil inde periculi civitati imminet; custodes vero legum et civitatis, si non revera sint, sed videantur tantum, urbem totam funditus perdunt. » Velleii Patruuli: « Princeps optime faciendo deest; cumque sit imperio maximus, exemplo est in ajor. » Neoptolemi apud Sophoclem in *Philoctete*:

Principibus omnia, quos penes terra fuit.
Summa, impota: nam ubi a magistratu, a duce
Exercitus dependet: exemplum ducum
Peccant frequenter milites.

Hoc est quod clamat Ecclesiasticus cap. x, 2: « Secundum iudicem populi, sic et ministri ejus: et qualis rector est civitatis, tales et inhabitantes in ea. Rex insipiens perdet populum suum. » Hinc Arabibus hoc loco vertit: *Latuit sunt reges eorum in iniquitate, et principes eorum in mendacio; et fiducia eorum sicut veses grunnunt, et sicut qui pastum conficit, et expectat eam donec fermentetur, sic erunt dies regum in quorum; et Syrus: In malitia sua latificaverunt reges, et in malitia sua omnes principes eorum: exarsescunt quasi elibanus ardens in decoctionem.*

4. OMNES ADULTERANTES, — id est omnes idololatrantes. Est metaphora a pistore furum accendente, *q. d.* Israelitae instar furum accensi aestuant libidine et ardore colendi idola. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Vatablus. Unde Hebraei habent: *Omnes illi mulierio (idololatria) incalcescunt, uti fornax succensa a pistore.* Hebraei enim eorum quem vocant *pistorem*, uti et veteres Latini. Unde Festus Pompeius: « Cozum, ait, et pistorem apud veteres eundem fidem accipimus. » Grammatici significant libidinem et concupiscentiam adultrandi, ipso adulteri actu non exstingui, sed quasi fornacem injectis sordibus magis accendi. Hinc Salomonus, in *Parabol. Salomon.*, qui exstat tomo I *Biblioth. SS. Patrum*, sic exprobat illud *Proverb. xxx*: « Sanguisuga duae sunt filiae, dicentes: Affert, affert, et nunquam satiat. » Sanguisuga diabolus est qui semper sanguinem siti, id est ad peccata homines trahere cupit, et sicut peccandi incessanter accendit: duae filiae sunt luxuria et avaritia, quae diaboli solum et ardorem imitantur, dicentes: Affert, affert; quia sicut ille nunquam peccando satiat, sic nec luxuria et avaritia. Nam quanto quisque magis luxuriatur et fornicatur, tanto amplius delectatur. Similiter quanto quisque divitiis sibi accumulatur, tanto

magis eas semper augmentat. Hinc et S. Gregorius Episcopus Nazianzenus tempore S. Ambrosii, tomo II *Biblioth. SS. Patrum*, tract. 13 ad *Nephytos*: « Stipiti, inquit, assiduis luxuriam carnis non cohibet, sed accendit, dicens Propheta: Omnes fornicantes, velut ardens elibanus corda eorum. Prædatoris quoque apacitas non comprimit avaritiam, sed iridat. Scriptum est enim: Qui amat pecuniam, non satiabitur pecuniis, » *Eccles. v. Sic gulosus gula, iratus ira, superbus honore, etc., magis indurat et accenditur.* Nam

Quo plus sint peccata, plus s'indurat apax.

QUIVIT PALLULUM CIVITATIS A COMMOTIONE FERMENTI, DONEC FERMENTARET TOTUM, — *q. d.* Sicut pistior fermentum indit massae farinae, ac deinde succensa fornax quiescit; mox enim fermentum quiete et tacite proserpit per totam massam, eamque suo acore inficit et fermentat: quo facto pistior in fornacem succensam massam infert, in eaque coquit panem (unde Syrus vertit: *Cassabit de civitate conficiens pastum donec fermentetur*); ita Jehu noluit vim facere populo. « Quidquid enim necessitate fit, cito solvitur: quod voluntate arripitur, perseverat, » ait S. Hieronymus. Jehu ergo non coegit populum ad colendos vitulos, sed permisit idololatriam sensim et occulte fermentum idololatriæ suae per populum spargere, donec ejus permissione et conniventia, imo benevolentia, totus populus hoc scelere imbeciter et corrupte periret: tunc eo convocato suo decreto cultum vitulorum sanxit, quod populus avide exoptavit, faustaque rei acclamavit. Ita totus ab eo in elibantum succensum, id est in impetum et ardorem, imo furorum idololatranti conjunctus est, atque idololatria publica ardensque instar fornacis ab eo succensa exarsit. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Albertus, Hugo, Lyranus et Ribera (1).

Elegantior hunc Osee locum tractat Petrus Abhas Cellensis, anno Domini 1481, lib. De *Paulibus*, cap. 14, in fine, tomo VIII *Biblioth. SS. Patrum*:

(1) Sic hunc versum vertit Maurer: *Omnes isti sunt mecti, id est decerta factorum sectatores, sicut ut furus ardens, id est incensus a pistore.* Id est vehementissimo cupiditate ardore, id est decerta furum studio flagrant; desitit furus ferret ante a dependo massam utque ad fermentationem ejus, id est, continuo ferret nec desinit ferre nisi per exiguum tempus, quod interest intrinsecundum et fermentationem; nam furus pistoris quovis igne incandescit, et qui mane (vers. 6) accenditur furus per totum diem calidus manet, Ita ut defrugesat sub illud domum tempus; quo novam massam parat pistur, manetque refrigeratus ab illo fere tempore usque ad fermentationem, ubi ignis denovo solent incendi. Sic igitur isti homines perpetuo decerta commotionum studio flagrant, nec nisi per breve tempus, alius distanti occupationibus, illo desistere hie dicuntur, ut quomodolibet prius hemicitibus vehementissimo ardore studium pingit, postremo eiusdem studio pingat perperatatem. Interpretationem Ackermann et plurimorum qui haec de perditia Israelitarum erga reges in analysi praevidi indignitatem.

« Etiam quiescens Ægyptus ab operatione exteriori, inquit, dum non animadvertit, fermentatur. Sicut pasta, non solum cum ei admiscetur fermentum, fermentatur; sed multo magis cum a commixtione cessat qui commiscuit, et ipsa pasta bene cooperta quasi quiescens obdormit. Sic animo concepta malitia, etsi videatur aliquanto tempore (forte, quia deest occasio) a malo opere cessare: eo tamen quasi acris sevit in corde, quo non transit in opere. Unde Oseas: Paululum civitas cessavit a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum, *q. d.* Ut studiosius cogitatum perpetret malum, callidius pro tempore retrahit manum. Confotum enim stuparum superinjectione incendium, non dormit, sed serpit; non exstinguitur, sed reficitur: sic voluntas mala, velut flamma latens, vorat tandem superpositos necessitates, et rejicit, velut torrens, dilatazione obices. » Unde infer: Ergo religionem professus periculosus gustat sæculi fermentum. Audit Novitius verbum sæculare, ambitiosum, illecebrosus, non movetur; sed phantasia excepit fermentum, quod in cella menti recurrit, et eoque ad sæculum repetendum, ad ambitionem, ad nuptias sollicitabit, et forte expugnabit. Idem videmus in pueris et puellis innocentibus.

Ad hanc Osee sententiam pertinet illud Oedipi: « Ab inquieto sæpe simulatur quies. » Sic topologie heretici, ait S. Hieronymus, initio quiescunt et omnia pacifica promittunt, sed occulte sua docent, itaque cancer paulatim serpit in populos. Addit S. Hieronymus ex Hebraeorum traditione, Ieroboam (de eo enim ipse hæc accipit, ut dixi: ego de Jehu) cum subito religionem novare non auderet metu seditionis et rebellionis, occulte quosdam submisisse, qui populum excitarent, ut a rege peteret deum domesticum, puta Lares et Penates, scilicet vitulum quem coherant in Ægypto: id ita factum libentibus illis, sed maxime rege Ieroboam: « Ergo, inquit, similes erant clybanis ardentibus, parato ad coquendum si quid immittas; ardebant enim cupiditate. » Ita Elisabetha regina Angliæ, teste Sanderò, lib. *De Schism. Angliæ*, restituta a Maria sorore sua regina fidem catholicam in Angliam, succedens ei primo anno regni sui subvertit, constituit magistratus hæreticos, qui in Parlamento hæresin restitui peterent, imò decernerent. Politice, principes sapientes et boni hoc Ieroboam vel Jehu consilium imitentur, sed in bono. Ita Alphonsus Aragonum rex, teste Guicciardini, cum cogitaret bellum, aut quid aliquid moliret, priusquam deliberationes animique sui cogitata intelligerentur, tacite per suos meritorum spargebat, regem his illius de causis merito talia moliri debere. Hinc fiebat ut magno omnium applausu et laude consilia et molimina ejus probarentur, cum publice proponebantur ea que jam omnium calculis, et quasi præjudiciis juxta aut necessaria habebantur.

Hebraice est *hendiadyds*: *Quiavit a civitate, a*

commixtione, id est quiescit rex a commixtione, id est depravatione civitatis, quod in re idem est cum eo quod vertit Noster: « Quiavit civitas, » rege videlicet quiescente, et tacite dissimulante « a commixtione, » id est a corruptione et depravatione regis aperta. Ita Ribera. Hebræum enim *meir* idem est quod *a civitate*. Romaniores verunt, *ab excitando*, scilicet, quiescit furnarius, ut puta principes accendat, huncque dant sensum: Quibus in locis furni sunt publici, solent furnarii noctu vicatim inclamare mulieres et excitare, ut pastam subigant: quas postquam excitare quieverunt, furnum interim accendant, tandiuque vehementer calefaciunt, donec fermentatam pastam et in panes conformatam ipse afferant, ut coquantur in furno vehementissime calido, cujus calori comparat hic Propheta ferventissimum idololatrarum studium in colendis idolis. Sunt, inquit, ut fornax a furnario accensa, quam accendere solet statim, postquam cessavit excitare mulieres subigenda pastæ causa, que tantisper vehementissime aestuat, donec a mulieribus inferatur panis. Ita Vatablus et Clarus ex R. David. Hæc versio consentit cum eo quod præcessit: « Omnes adulterrantes quasi clybanus succensus a coquente; » illudque explicat.

Verum juxta nostrum Interpretem est hic alia similitudo, eaque valde apposita; sicut enim prius ardorem idololatrandi Jehu et Israelis comparavit fornaci succensæ: ita hic comparat fermentum, quod totam massam illico pervadit. Unde eadem comparatione utitur Apostolus, *I Cor. cap. v. 6*: « Nescitis quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conspersio. » Quanquam eodem reo credit, et secundus sensus primum continet et includit. Jehu ergo fuit quasi furnarius, qui fornacem idololatriæ accendit, tum permittendo vitulos aureos, tum sua conniventia excitando alios, qui fermentum idololatriæ in massam, id est in cœtum populi spargerent, qui dum totus eo infectus fuit, Jehu eam publico decreto, templo et cultu in hanc idololatriæ sæpe fornacem intulit et percoxit.

Denique Pagninus vertit: *Cessavit pistor a civitate*, id est, ut Chaldaeus vertit: *Migravit cito a civitatibus suis*.

Allegorice Leo Castridus (licet id ipse putet esse litterale) hæc refert ad Judæos, qui fermentum iræ et superbiæ tumidi, cum plebem corruptissimo, Christum cruci affigi a Pilato postularunt et impetrarunt. Sic ait Plautus: « Mea uxor propter illam tota in fermento jacet, » id est præ ira tumet et turget, uti fermentum elevat et tumefacit pastam.

5. DIES REGIS NOSTRI (Est mimesis: imitatur enim et exprimit vocem populi applaudentis, et congratulantis tam regi quam diis suis, puta vitulis a rege sanctis et erectis, *q. d.* Populus cum jam omnino fermentum idololatriæ esset corrup-

tus, acclamavit regi Ieroboam, ait S. Hieronymus, vel potius regi Jehu, dicens: Hæc est dies regis nostri, scilicet regalis, læta et fausta (sic ait Psaltes: « Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus et letemur in ea »), tumque et ipsi principes æperunt furere quasi ebrii et comessantes, Deique oblitii idola colere: tumque ipse rex) *EXTENDIT MANUM SUAM* (ad calices) *CUM ILLUSORIBUS*, — id est cœpit agere idem quod *ILLUSORIBUS*, — id est puta principes eorumque jam dicti, ut potius regi vanis laudibus asseclæ, qui Deo, aut illudere, scurram agere, laudare idola, spernere Deum. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo, Lyranus, Ribera et alii. Vide hic, ut magis adulatione, quam hostis reges et principes perdat. Ita Mariana (1).

Nota: Hebræum *לל* *lets*, quod Noster *illusorem* vertit, significat hominem superbum, irrisorem, qui omnia divina et humana irridet, plane corruptum, pestilentem, qui quasi pestis alios inficit et corrumpit, quales sæpe sunt in aula, qui principes etiam bonos omnino immutant et depravant. Aliter Chaldaeus, Arias, Pagninus et Vatablus; exponunt enim, *q. d.* Die illo quo regem inauguratum, cœperunt principes cum eo compotare, indeque jugiter vacant computationi, non republicæ; aut, ut Clarus, ægotare eum fecerunt, propinantes ei lagenam vino plenam, ut eum assuefacerent potationi, itaque enervarent, mentemque et consilium ei adimerent, ut cum potatoribus assidue potaret, cum nugarioribus nugaretur, cum illusoribus aliis illuderet. Hebræum enim *חחחח* *hechelu*, significat tam ægotare quam incipere. Rursum pro *חמת* *chamat*, id est furere (est enim infinitivus a radice *חחחח* *tacham*, id est incalescit, iratus est, furit) ipsi legunt *חמת* *chemet*, id est utrem, lagenam.

6 et 7. **QUIA APPLICUERUNT QUASI CLIBANUM COR SUUM, CUM INSIDIARET EIS.** (T3 *quia* causam dat cur Ieroboam, vel potius Jehu tam facile populum totum, puta omnes Israelitas induxerit ad cultum idolorum, scilicet vitulorum. Causa est hæc: quia Israelite in corde et mente erant corrupti, et libidine, id est amore idololatriæ, aestuabant: unde cum rex Jehu insidiaretur eis, ut eos pelliceret ad idololatriam, ipsi ei mox applausuerunt, hæc suum quasi clybanum idololatriæ aestuantem aperuerunt et applicuerunt, ideoque lotius populi communi consensu et decreto vitulorum cultus receptus, sanctus et stabilis est. Quocirca rex Jehu prius anxius et timens, ne ali-

(1) Per diem, ut recte notat Ackermann, intelligitur dies natalis, aut inaugurationis regis, qui conviviis epulisque celebrabatur. « Extendit manum suam cum illusoribus, » id est familiariter versatur cum illis qui inebriato habent regem, qui quidem in ipsa festivitate a partibus regis esse videbantur voce et vultu blandientes, sed eadem abutebantur ad matrurandum seditionem, animo regis insidias parantes, et alii jam faventes.

qui ex populo voluntati et idololatriæ suæ resisterent, cognita populi mente et consensu, dormivit, id est securus fuit instar hominis qui tota nocte dormit), COQUENS EOS (id est permittens eos per se coqui, hoc est fermentari plane, massamque impietatis efflicere: unde sicut pistor, per noctem fermentata massa, mane eam inferit in furnum, quem eadem nocte calefacit, quemque rursum eodem mane extremo igne et flamma calefacit: ita Jehu populum in idololatriæ furnum consentientem et volentem injecit; imò MANE IPSE SUCCENSUS QUASI IGNIS FLAMMÆ (*q. d.* Ipse Jehu non tantum quasi pistor flammam idololatriæ, qua idololatrias percoqueret, succendit; sed et quasi conversus in ipsam flammam, inflammavit omnes Israelitas. Quocirca hæc flamma) OMNES CALEFACTI SUNT QUASI CLIBANUS (summo ardore, quo instar ignis DEVORAVERUNT INDICISSIMOS (alliciendo et cogendo eos, ut et ipsi furentem populum sequerentur, cum eoque idola colerent, imò suo decreto colenda præceperent: hinc et) OMNES REGES FORUM (qui Ieroboam, aut potius Jehu secuti sunt, in eundem impietatis furnum) COCIDERUNT; — ita S. Hieronymus, Albertus, Haymo, Hugo et Lyranus. Nota: Amor ardens vocatur ignis, et clybanus succensus: quia amor citè motum cordis vehementem qui causat colorem in homine, imò fervorem et æstum. Unde *Job xxxi* dicitur: « Ignis est usque ad perditionem devorans. » Et istud Sapientis: « Qui non zelat, non amat (2). »

Quocirca Epictetus rogatus ab Adriano imperatore: « Quid est amor? » respondit: « Otiosus peccatoris molestia, in puero pudor, in virgine rubor, in femina furor, in juvene ardor, in senes risus. » Cur Venus Vulcano nupta dicitur? « Ut ostendat amorem ardore incendi. » Hinc Virgilius de Didone amante Æneam, *Æneid. IV*: « Et cæco carpitur igne. Urunt infelix Dido. Ardet amans Dido. » Et alibi:

Est mollis flamma medullas
Interea, et tacito vivit sub peccatore vulnus.

Porro amor, quia ignis est et calor, hinc emollit

(2) Juxta Ackermann et Anrievillium, perstat Propheta in similitudine vers. 4 incepta, et ad hæc eorum studium insidias struendi comparat clybanum ardentem. Adscribi merentur, inquit, interpretationes Christophori a Castro et Car. Aurivillii. Posterior scilicet habet in *Syllage dissertationum ad SS. Litteras*, etc., Gotingæ, 1790: « In hæreticis Propheta similitudini ardentis furni, quem induxerunt vers. 4. Corda, animos hominum, qui hinc accensurum, comparat cum furno ardente, ipsos illos cum pistoro, qui furnum igne accendit. Insidiosas machinationes, harum veluti pistores clam habebant initio, lætis indulgenter computationibus, quales memoratur vers. 5, mox data occasione plenam in flammam eructabant, hanc alter ac dormiens per noctem latens ac quiescens pistor, primo dein mane, in furnum immisso igne, patulum suscitavit incendium. In his æque ac vers. 7, seditiones continuas, et eorum per insidias, unum post alterum regem spectat Propheta, id est intestinas turbas, quibus post Ieroboam II laceratum fuisse Israelitarum imperium, historia testatur.

et liquefacit partes corporis: et quia eo calore resolvuntur spiritus vitales et animales, adjuvante ad eam resolutionem et consumptionem vehementi cogitatione, quae fixa est in re amata; hinc ex amore vehementi sequitur deliquium et languor, totiusque corporis infirmitas: ad quam juvat tristitia, et egreditur animi de absentia rei amate. Vide Richardum de S. Victore, lib. *De Gradibus charitatis*, cap. IV, et lib. *De Gradibus violentiae charitatis*, ubi fuse explicat quomodo amor vulneret, liget, liquefaciat, deliquium et languorem adducat. Hos amoris aestus et effectus sentiebat sponsa dicens, Cant. II, 5: «Fulcite me floribus, stipate me malis: quia amore langueo.» Et cap. VII, 6: «Lampades ejus lampades ignis atque flammarum.»

Secundo, Chaldaei et alii hanc flammam censent esse insidiarum, injuriae et violentiae in proximis, quae ex flamma idololatriae proserpere et exoriri solet; Chaldaeus enim sic vertit: *Istae cibum ardet cor eorum in insidiis suis: tota nocte protrahitur furor eorum, usque mane astuat in morem ignis flammigeri, q. d. Uti pistior noctu, succenso furno, dormit usque mane, tumque rursus ignem furni suscitavit et auget, quo furnus succensus novus et scintillantes evomit flammam: ita Israelite noctu quiescent, cogitantes et meditantes modos insidandi et nocendi proximo, usque mane: tum enim quisque surgit, ut quasi ignis succensus insidiis et noxas noctu meditates in proximum evomat, et opere consummet: quocirca Israelite et omnes calefacti sunt» hac malignitate «quasi cibamus,» ut regi Jehu placeant, ideoque «devoraverunt,» id est occiderunt, «judices suos:» et «omnes reges,» id est 70 filii Achab regis «eorum,» manu ipsorum caesi «occiderunt: non est qui clamet in eis ad me,» q. d. Nullum eis spatium dederunt ante mortem convertendi se ad Dominum, eumque invocandi, sed subito omnes trucidarunt: itaque tam animas quam corpora eorum perdidit. Ita Theodoretus, Theophylactus, Arias et Vatablus.*

Tropologie, rex impius, qualis fuit Jeroboam, est pistior cacoemonis; regi enim omnes subditi applicant cor suum quasi cibum: succedendum: videat rex quem ignem injicit, caelestem divini amoris, an Iartarem vitiorum. Rex impius tartareum injicit, eoque panes suavissimos, id est peccata, coquit: cacoedemoni, qui parem illi gratiam referet: nam in inferno cibum ei succedet, quo in eternum ardeat. Ita Sebastianus Barradius, lib. IX, cap. XII *Concord. Evang.*

8. EPHRAIM IN POPULIS IPSE COMMISERATUR. — Dat causam tantorum scelerum, q. d. Causa cur Ephraim, id est Israel, succensus fuerit ut fornax impietatis, est, quod foedus et amicitiam inierit cum vicinis populis et gentibus, cumisque conversans eorum impietatem et scelera imberberit, juxta illud *Psalms*. cv, 33: «Commixti sunt inter

gentes, et didicerunt opera eorum, et servierunt sculptilibus eorum,» etc. Ita Theodoretus, Vatablus et Arias (1).

EPHRAIM FACTUS EST SUBCINERICUS PANIS, QUI NON REVERSATUR. — q. d. Sicut pasta quae sub cineribus juxta ignem coquitur, si non ventur, insensibiliter exurit et consumitur; ita et Israel in cineribus et sordibus idololatriae manens, nec per penitentiam se convertens ad Deum, exurit, et ipse nescivit, q. d. Assyrii paulatim vires Israelis alterent, eumque exilabant, quod tamen ipse non advertet, puta se in ruinam et exitium tendere, seque a Deo puniri ob eum delictum per cultum vitulorum. Ita Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus. Vel «nescivit,» id est non sapuit, non respuit. Unde Chaldaeus vertit: *Smittis est domus Ephraim subcinericus panis, qui uterque versetur comeditur, vel a famelio, vel potius ab igne quo coquitur; diripiuntur potius substantias eorum.*

Nota: In pane subcinericio nullas notat Israelis conditiones. Primo, pertinaciam, scilicet enim cinere, id est sordibus, undique esse circumdatum, in fisco perdurare, nec ab his recedere et reverti ad Deum, etiam dum ab eo igne vitulationis excoquitur. Ita S. Hieronymus, Cyrillus, Theodoretus et Theophylactus. Unde tropologie S. Gregorius, lib. XXXII *Moral.* vi: «Factus est, ait, Ephraim quasi panis subcinericus qui non reversatur. Ex natura quippe bene condita est nobis intentio, quae surgat in Deum, sed ex conversatione nequit assueta inest voluptas, quae praesens premit in saeculum. Panis autem subcinericus ex ea parte sordidior est, quam inferius occultat; atque ex ea parte sordidior, quae desuper cinerem portat. Quisquis ergo intentionem qua Deum debuisse querere negligit, quasi motu panis subcinericus mundior partem inferius premit: et cum curas saeculi libenter tolerat, quasi congestum cinerem superius portat.» Et lib. XI, cap. vi: «Si terrenarum cogitationum cinerem a mente excolimus, quasi panem subcinericum reversamus.»

Secundo, ceterum vindictam et exitium; panis enim sub cinere coquitur, non in furno, a pauperibus et famulentibus, ut statim ab eis comedatur: rursus panis ille si non ventur, mox exurit: sic et Israel statim ab Assyriis devoratus et exustus est. Ita Chaldaeus, Albertus et Vatablus.

Tertio, imprudentiam, quod scilicet Israel in cupiditibus suis sordidus et exitiosus residens, non vertitur se in altam partem, ut videret clades

(1) Alii haec verba pro comminatoris habent: *Miscetur in populo, id est inter gentes a patria sua expulsus in exilium mittetur. Quod male statuit, inquit Maurer, qui putat כעמיק התחולל וכלת באמין, hic idem esse atque עמיקה inter populos. Esse potius societatem habere cum populis exterioribus, docent vers. 9 et 11.*

et exitium ob illas sibi imminens. Ita Clarus. Cupiditates enim et peccata sunt instar panis subcinericus, qui duas habet facies, sive superficies; inferiorem, qua terrae; superiorem, qua igni et cineribus adhaeret: ita peccati facies inferior est voluptas terrena, quam inueter et arripit peccator; superior est cinis, id est mors et ignis, hoc est poena et gehenna quae voluptatem peccati certo quasi a tergo sequitur, eique connexa est: hanc non inueter peccator: unde ab ea imprudens et incautus, cum minime putat, comprehenditur et exurit. Quocirca Syrus vertit: *Ephraim factus est placenta parvuli, decocta est, comesta est, q. d. Mox ut facta et cocta, comesta quoque est. Sic enim parvi placentiam mox ut cocta est comeditur. Arabicus Alexandrinus: Ephraim factus est locus combustus, et ipse non mutatur; Arabicus Antiochenus: Ephraim erat succensus, non reversens.*

9. COMEDERUNT ADIENI (ASSYRII) ROBUR EJUS. — «Robur,» id est fruges et opes cum roborantes: «Panis enim cor hominis confirmat,» *Psalms*. ciii, 15. Mystice, adieni sunt demones, qui vires anime, suggerendo cupiditates, enervant, eo non advertente. Unde ait: «Et ipse nescivit, adversarios amicos putans, et devoratores suos arbitrans esse convivas,» ait S. Hieronymus. Sic et S. Gregorius lib. XXXIV *Moral.* cap. III. Quocirca recte S. Bernardus, serm. 2 *De Quatrag.*, ait adaptat Religioso, qui in exteriora cor effundit, itaque ejus robur spirituale dissipat et perdit. «Miser, ait, homo qui totus pergens in ea quae foris sunt, et ignarus interiorum suorum, putans aliquid se esse cum nihil sit, ipse se seducit. Sicut aqua effusus sum (ait Psalmista in persona hominis), et dispersa sunt omnia ossa mea. Et alius quidam Propheta: Comederunt, inquit, alieni robur ejus, et ignoravit. Exteriores quippe superficies intuens, salva sibi omnia suspicatur, non sentiens verum oculum, qui interiora corrodit. Manet tonsura, vestis necdum mutata est, jejuniorum regula custodiuntur, statutis psallitur horis; sed cor longe est a me, dicit Dominus. Attende solenter quid diligas, quid metuas, unde gaudas ac contristeris: et sub habitu religionis animum secularem, sub panis conversionis invenies cor perversum.»

SED ET CANI EFFUSI SUNT IN EO (q. d. Jam Israel captivitas et exilio proximus est, uti homo senex et canis mori: Israel canescit, senescit, tendit ad interitum. Est catachresis), ET IRES DEORAVIT, — se excidio proximum, multo magis ignoravit se ob delictum Deum, et ob idola excolendum. Ita S. Hieronymus. Aliter Haymo, Hugo et Lyranus, q. d. Israel pervenit ad canitiem, mortem et excidium: itaque tunc cepit sapere, et agnoscere suam culpam, eausque excidii. Nemo enim tam insipiens est, qui non in morte sapiat. Se Ptolemaeus, ut habetur in ejus Vita praefixa *Almagesto*, dicere solebat: «Uti-

nae promissiones hominis canis sunt,» id est sapientes, serie, utque ac serae et olim. Verum cum hac explicatione non recte coheret et ipse ignoravit.

Tropologie, S. Hieronymus haec referens ad haereticos, aliosque impios: «Comederunt, inquit, adieni, id est demones, robur ejus; sed et cani effusi sunt in eo, imo effluerunt, id est multo erravit tempore, et nihilominus ignoravit senectutem et vetustatem suam, de qua scriptum est *Hebr.* iv: Quod veteratur et senescit prope extremum est. Et si ad justum virum, et ad Ecclesiasticum dicitur *Sap.* iv: «Cani hominis sapientia ejus; quare non dicitur ad iniquum et haereticum: Cani hominis stultitia ejus? De hac senectute David dicitur ad presbyterum: Inveterate dierum malorum. Unde et in libro *Historis* (si cui tamen placet illius recipere lectionem) Herias primum videtur Ecclesiae cano capite: deinde adolescentula et sponsa crinibus adornata.»

Apposite ergo haec Osee verba Pelagio haereticarum seni, et inveterato malorum dierum, cum jam ipse haerem antea occultatam delegeret, ac instrat Cain vagabundum eandem per Aegypti monasteria pargeret, adaptat et intorquet B. Isidorus Pelusiota, scribens ad eum sub anno Domini 403, lib. I, *epist.* 314: «Cani, inquit, effusi sunt in Ephraim, et ipse ignoravit, visibus nimirum affectibus juvenescens. Eodem modo tibi quoque iugens annorum turba canitum invexit, et tamen rigidum et inflexum animum habes, ex alio monasterio in aliud migrans, atque omnium mensas perscrutans et explorans.»

10. ET HUMILIATUR SUPERBIA ISRAEL IN FACIE EJUS. — Hebraice, respondebit ergo factus Israelis ei faciem, id est, testificabitur contra eum palam et aperte, quod scilicet iuste ob superbiam deprimatur et evertatur. Vide dicta cap. V, 7.

11. ET FACTUS EST EPHRAIM QUASI COLUMBA SEDUCTA NON HABENS COR. — «Cor,» id est mentem, sensum, prudentiam. Simile adagium est apud Suidam: «Columba sedens,» haec enim simplex, facile seducitur et capitur vel a milvo, vel ab aenepe. Pro seducta hebraice עשור פתח, id est flexilis, facilis, seductilis: Septuaginta אעו, id est insipiens, amens, ut legit Isidorus Pelusiota, lib. IV, *epist.* 137; Aquila et Symmachus, *decepta*: Leo Hebraeus, *stultitia*, quae scilicet facile se sinit capi et decipi, quia simplex et carens corde, id est intelligentia et sagacitate: rursus corde, id est cordato animo et memoria. Unde Syrus vertit: *Factus est Ephraim quasi columba pusilla* (parva scilicet, ideoque ignara, inexperta et seductilis, cui non est cor, animus, animique fortitudo; Arabicus Alexandrinus: *Factus est Ephraim ut aves insipientes, et non est illi intelligentia*; Arabicus Antiochenus: *Factus est Ephraim sicut columba non habens intellectum, neque cor.*

Nam primo, columba cum singulis mensibus ova pariat et pullos excludat, videaturque singulos

e calumbario et nido continue auferri, ad eum tamen obliuosa et stolidia iterum iterumque, et millies redit; ibique rursum ova fovet, pullos excludit, qui iterum auferuntur. Secus faciunt alie aves, quæ, ovis aut pullis sublati, aufugiunt, nidumque mutant: ita Israel licet videret se spoliari, suasque proles capi nunc a Phul, nunc a Teglatphalasar, nunc a Salmanasar regibus Assyriorum, tamen identidem ad Assyrios recurrebat opem postulans. Nota: Aristoteles, lib. *De Generat. et part. animalium*, docet nec columbam, nec ullum animal quod sanguinem habeat posse vivere sine corde: cor hic ergo non physice, sed symbolice accipiendum pro sensu et sapientia, qua præ reliquis avibus caret columba. Id maxime verum est in columbis Syriæ, quæ ita nidum et calumbarium suum adamant, ut etiamsi per centum milliarum et amplius ab eo abducantur, et in peregrina ignotaque regione consulantur, tamen vel ex odoratu, vel ex sagacitate et instinctu naturæ cognoscentes ubi sit suum calumbarium, si libere ex alto avolare sinantur, mox ad illud directe paucis horis contento volatu revertent: unde Syri columbis pronuntis et veredaris utuntur, uti oculati testes mihi retulerunt, de quo plura cap. XI, 11. Tales erant Israëlites in Syria, qui opes suas in idola stolidè profundebant, quin et filios proprios idolo Moloch comburebant quasi insani tradebant, atque ob hæc vastabantur ab Assyriis: ipsi tamen spoliati opibus et orbati filiis, sine ullo quasi doloris aut dispendii sensu redibant ad sua idola, æque ac ad Assyrios, eorumque opem et amicitiam ambiebant, quod æque vecors et stultum erat, ac si quis lupo ovem aut prolem committeret. Erat ergo Israel excors, ingens sine medulla pepo, et incurbita. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus, Theodoretus, Hugo, Arias, Theophylactus, Ribera, Mariana et alii.

Secundo, columba est vecors et excors, quia, ut ait Arias, cum reliquæ aves retia caveant et aucupem fugiant, columba tamen adeo stupida est, ut propter objectam escam, præsertim tempore nivis, sponte in retia incurrat; mox enim ut videt abentem quem qui retia tetendit, in illa ad escam devolat. Rursus S. Basilus, epist. 175 ad *Julittam*: «Ars, ait, quedam est aucupandi columbas, videlicet talis: ubi unam ceperunt qui capiendis illis student, circum illam reddunt, et ad humanum convictum assuefaciunt. Deinde unguento alas illius perungunt, sinuntque coniungi agrestibus; illa vero per unguenti fragrantiam agrestem illum ac liberi passus gregem, ad possessionem transferunt ejus, cujus ipsa domestica est. Bene olentes autem sequuntur et reliquæ; atque ita in potestatem calumbarii veniunt.» Prudentius quoque in *Hamartigenia* luculenter omnes modos enumerans, quibus ab aucupibus columbæ decipiuntur, ostendit totidem fere illusionibus hominum animas a dæmone in tartara

detradi. Hinc et Christus, *Matth. x, 16*, monet ut simplicitatem columbæ cum serpentis prudentia copulamus, æque illam acutam et custodiamus, ut scilicet ita simus simplices, ne alii noceamus; sed et prudentes, ne aliorum insidiis capiamur, prudentia enim sine simplicitate calliditas est; simplicitas sine prudentia, stultitia est. Hinc Prudentius Evam a serpente deceptam columbæ comparat:

Evæ columba fuit tam candida, nigra deinde
Facta per sanguinum maledæ fraude venenum.

Insuper columba domestica a columbis alterius calumbarii, sibiloque aucupis illecta, in illud sponte se infert, seque capi permittit. Denique solent aucupes excolatam columbam in reti ponere, quæ subsultans et in reti ludens, eoque se illaqueans, ad idem cæteras columbas allicit. Ea Græcis *παλιτρυα*, teste Suida, dicitur a *παλιτρυ*, quod est seducere, seu in laqueum inducere. Unde Aristophanes in *Avibus* loquens de columbis ait: «El cogit paleutrium agere (columbas) alligatas in reti.» Similes paleutrias anates vidi in Belgio, quæ in lacubus et paludibus jungentes se anatibus sylvestribus, eas abducunt in retia, magna herorum voluptate et questu. Ita Israëlites sponte in laqueos et aucupes, puta in Assyrios et Ægyptios incurrebant, se suaque illis debebant, hostesque suos estimabant amicos. Hoc est quod explicans subdit Osee: «Ægyptum invocabant, ad Assyrios aberunt. Et cum profecti fuerint, expandam super eos rete meum, et quasi volucrum cæli detrahā eos.» Id maxime verum fuit in Hosee ultimo rege Israel: hic enim cum esset tributarius Salmanasar regis Assyriorum potentissimi, stolidè rebellavit, ac contra eum imploravit opem Sua regis Ægypti; quare indignans Salmanasar, Samaritanam cum rege et regno evertit, *IV Reg. cap. xviii, 10*.

Moraliter, tales sunt qui occasiones peccatorum, v. g. societatem puellarum, aut pravorum sociorum non vitant, imo ambiunt, unde occurrunt in peccata et gehennam. Quid stolidius quam sponte Assyrio, id est demoni, se dedere, quam sponte in ruinam æternam se precipitant? Ita Theophylactus. Vere S. Augustinus, lib. *I Confess.* cap. xii: «Quid est miserius misero non miseralem seipsum? Sapienter monet S. Ephrem, *ode In Esæ qui assidue peccant et raro poenitent*, tom. I: «Fuge, ait, scorpionem, cujus nosti stimulum: fuge serpentem cujus exploratam habes perniciem. Qui secundo in eundem impegit lapidem, cæcus est aut mente captus.»

Tertio, columba notat ingratum erga bene de se meritum. Nam mas ubi robustior evaserit, ex consortio matris patrem expellit, itaque ei conubio jungitur, ait Horus, *hierogl. 34*, et Aldrovandus in *Columba*, pag. 418. Sic Israel ingratus fuit Deo optime de se merito, quæque expulsi e throno matris suæ, puta Synagogæ, quam

sua idololatria constupravit, et conspueravit.

Quarto, columba est vecors, quia, ut docet Plinius lib. X, cap. xxxvi, et ex eo Sanchez sibi in colorum varietate mire placet; unde ut eam columbae in penis suis alisque ostentent, inani quadam jactantia eas inter se collidunt et implicant, ut resonant strepitumque edant. Ad strepitum excitantur accipitres, qui advolant, easque implicitis alis avolare non potentes, facile capiunt. Ita dum vanæ gloriæ, suasque pulchritudini indulgent, ultra sibi mortem adsciscunt: sic et Israel sua superbia, jactando suas opes, suasque terræ fertilitatem et amonitatem, illexit Assyrios ad eam invadendum et capiendam. Sic et hodie multis vindictas et ostentatio est causa ruinæ et interitus. Vere Poeta:

Sed tacitis passi si posses corvus, haberet
Plas quod, et rixæ multo minus invidique.

Denique Israel em imprudentem comparat columbæ seductæ et insipienti, quia est et columba sapiens, de qua dicitur: «Quis dabit mihi penam, sicut columbæ, et volabo, et requiescam? etc., cujus sermo dearguitate, et posteriora dorsi ejus in pallore auri,» *Psalm. lvi*. Ita S. Hieronymus.

Symbolice, cor est bulla pectoris, et bulla est cordis symbolum. Bullam enim gestabant nobiles in pectore, ut eam insipientes se homines et rationales cogitarent, si corde et mente excelleret. Rursus cor areano sermone notat consilium, ait Hieronymus *hierogliph. xxxiv*, et vicissim bulla Macrobio dicitur *lib. vii, 20*, id est consilio: tam ergo bulla, quam cor, symbolum est, monitor, indexque consilii. Hinc Salomon orat *III Reg. iii, 9*: «Dabis servo tuo cor docile,» id est sapiens plenamque consilio, «ut populum tuum judicare possit.» Ex adverso carent corde principes et subditi, qui sine ratione et consilio regunt aut reguntur, qui non animadvertunt quid eligant, quid faciant, quem finem sit res habitura, in quas difficultates et erratas se conieciant; sed temere objecta voluptatis, opum aut honorum esca, eam invadunt cum iactura vite, status et anime. Sic Judæis ait Jeremias, cap. v, 21: «Audi, popule stulte, qui non habes cor.» Et Sapiens, *Prov. cap. vi, 32*: «Qui autem adulter est, propter inopiam cordis perdet amicum suam.» Et cap. xi, 12: «Qui despici amicum, indignus corde est.» Et cap. x, 13: «Virga in dorso ejus qui indiget corde.» Sic Plautus ait de muliere: «Cui pectus sapit; nam cor non potest:» quia nullum habet. Sic Tertullianus, lib IV, cap. x *Contra Marcionem*, ait, cum nec cor, nec cerebrum habere.

Videtur ergo peccator, qui stulte et imprudenter parva præ magnis, caduca præ solidis, momentanea præ æternis illud et amplectitur, non habere cor; quia illud ei eripuit Plutus, Venus, fastus, etc. Exempla ad litteram illustra suppedit. Narrat ex Prospero Gabriel Inchino, Canon.

Eccles. Lateran. serm. I *De puritate cordis*, totum miram de divite avaro, qui cum mortuus esset, hæredes aperuerunt corpus, ac singula illustrantes, non inveniunt cor: quod undequaque requirerentes, tandem in cuculo nummorum ejus aureorum reconditum et sepulchrum invenierunt; quin et dæmone specie draconis cordi assidentem, illudque discerptum viderunt, eumque sibi dicentem audiverunt: «Hoc aurum et argentum est pretium cordis, quod mihi vendidit amicus vester, ideoque jure meum est, eoque pro arbitrato uti possum.» Simile est quod in *Vita S. Antonii de Padua* legitimus: cum enim ipse orationem fonebrem haberet in funere divitis ejusdam avari, urgeretur verba Christi: «Ubi est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum,» enthusiastico actus: Inspicite, ait, mortui thesaurum, videbitis quam hoc Christ dictum sit verum: ibi cor divitis inventiatis; quare illud in eo quassaverunt, et invenerunt.

Elegantèr verbiusque nervosis docet S. Bernardus, lib. *De Natura et dignitate amoris*, cap. i, impius et carnales non habere cor hominis, illudque in ventrem coram diffusisse, et mutatum esse in brutum. Applicans enim eis illud *Psalm. lxxi*: «Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei,» subdit: «In angusta quippe corporis parte cor locatum est, ubi quasi medium superiorum sensuum aream, et corporis inferioris sicut populi humilioris, quasi quandam regent et dispensant rempublicam, totamque circumquaque cogitatum et actionum regionem; sed ad concupiscentiæ carnalis ignem degeneri quadam mollitie liquescens, totum diffudit in ventrem, et in medium ventris, videlicet non sapiens nisi ea que ventris sunt, et de ventre in ventris inferiora omnia confundens, omnia degenerans, omnia adulterans, amoris naturalem affectum pervertens in brutum quandam carnis appetitum; non solum que non licet appetentem eum contumeliosus corporis in passivibus ignominie, sed adeo oblitum sue antique generositatis, ut qui creatus erat Deo soli, a corruptis et corruptioribus suis æstimetur esse potius luxurie naturæ domesticum, et vitiosum omnium prostibulum. Infelices qui tantam naturam reclamant sibi viluerunt, ut anime sue locum, qui proprius Dei creatoris erat, et nulli creature communicabilis, sedem Satane; sedem spurcissimi et omnis immunditiæ constituerent.»

11 et 12. ÆGYPTUM INVOCABANT, AD ASSYRIOS ABIE-
runt (g. d. Nunc Ægyptiorum, nunc Assyriorum un-
opem invocare solent Israëlites. Unde mox de
more rursus cum invocabant): ET CUM PROPECTI
FUERINT, EXPANDAM SUPER EOS RETE MEUM, — ut ab
Assyriis reti quasi capiuntur, a quibus opem spe-
rabant, patet *IV Reg. xv, 29*, et cap. xvii, 24; ita
Theodoretus: rete vocat exercitum Assyriorum.
Hinc *secundo, g. d. Cum Hosee opem Sua regi*

Ægypti invocabit, « abierunt, » id est abibunt et captivi ducentur Israelitæ « ad Assyrios. » Ita S. Hieronymus. Verum sic « abierunt, non respondet cum profecti fuerint expandam super eos rete. Nam hoc sensu rete expansum erat a Deo, antequam abirent et proficiscerentur in Assyriam, quia hoc reti capti et abducti sunt.

Tropologicæ, Ægyptios et Assyrios invocant, qui non Dei, sed hominum favorem ambiunt, iis adulantur, dant munera, ut præbendam, vel statum ad quem aspirant assequantur, sed Deus super eos expandit rete; puta fastidia, molestias, emulaciones, ignominias, morbos, mortem, etc., quibus illaqueantur, et misere vivunt, et contabescunt.

QUASI VOLUCREM COELI DETRAHAM EOS, — *q. d.* Detrahā Israelitās ex altissima et munitissima urbe Samariæ (hæc enim edificata erat in monte Sumer, indeque vocata est Samaria, IV Reg. XVI, 24), quam dabo expugnandam et vastandam Assyriis, pericula ac aves arte aucupum, puta per immisos falcones, ex altissimis arboribus detrahantur, capuntur et occiduntur.

SECUNDUM ADITIONEM, — *q. d.* Sicut olim audivit et monitus est Israel a Mose, Deuter. cap. XXVII et cap. XXVIII, scilicet se postulandum a Deo, si ab eo dillecterit ad deos gentium, ita nunc ab eo punietur et cædetur. Ita Vatablus, Clarus et a Castro. Aliter alii, *q. d.* Sicut totus cœlum cœtus auditus est in clamare et poscere opem deorum et gentium, ita totum pariter cœdam et plectam. Ita S. Hieronymus, Haymo, Hugo et Lyranus.

13. EGO REVERSI EOS (liberavi eos tum ex Ægypto, tum ab aliis hostibus, puta Madianitis per Gedeonem, Philistæis per Samsonem, Ammonitis per Jephthæ, etc.) : ET IPSI LOCUTI SUNT CONTRA ME MENDACIA, — *q. d.* Ipsi tamen hæc redemptionem non mihi, sed vel idolis, vel aliis genibus mendaciter adscriperunt, mentiti sunt quod illi gentium eos salvassent, non ego : ita S. Hieronymus, Chaldeus, Theodoretus, Cyrillus, Vatablus et alii. Sic Hebræi educti ex Ægypto, cum Moses abesset, acceperuntque legem a Deo in Sina, fabricarunt sibi vitulum, puta Apin, eique acclamarunt : « Isti sunt dii tui, Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti, » Exod. XXXI, 8.

ULULABANT, — *q. d.* Israelitæ ululabant præ miseris æternis, puta præ defectu tritici et vini, præ fame, sili, etc., nescientes aliud quam gemere et plorare, nec memores tunc opem meam esse implorandum. Ita Arias, Ribera et a Castro. Secundo, S. Hieronymus, Theophylactus, Hugo et alii, *q. d.* Ululabant more Gentilium bæcchantium aut fœrenium, qui ululato et horrendis clamoribus deorum opem exposcunt, putantes quod iis aures deorum feriant et perturbent, uti fit apud homines.

14. SUPER TRITICUM ET VINUM RUMINABANT. — Non dicit, comedebant, sed ruminabant, ut eos similes bestiis ostenderet, ait S. Hieronymus, quæ non

fiant aliud quam comedere et ruminare, id est cibum comestum in os regerere, rursusque mandere, itaque jugiter cibum ex ore in stomachum, et ex stomacho in os mittere et remittere, *q. d.* Non aliud cogitant, non aliud somniant, quam escas et ventrem, modumque ea comparandi, ob hoc plorant, ob hoc ululant, dicentes cum patribus suis : « Quis dabit nobis ad vescendum carnes? Recordamur piscium quos comedebamus in Ægypto gratis : in mentem nobis veniunt occumeres et pepones, » Num. XI, 4. De cætero non cogitant a quo ea petere; aut si eis donentur, cui gratias agere debeant, quia « recesserunt a me. » Hinc omnia tribunt fortasse, aut diis suis, non mee providentiæ. Ita Vatablus, Clarus et Arias (1).

Aliter S. Hieronymus et Chaldeus, quasi dicant : Præ copia tritici et vini, quæ ruminant quasi bestie, recalcitrantur et recesserunt a me. Verum quia ululabant præ fame hine potius inopia laborabant, quam copia. Pro ruminabant hebraice *וּלְלוּ* ulgoraru, quod et recentiores vertunt, *conveniabant, congregabant se*; Septuaginta vero, *concedebant se*, scilicet cultris ad placandos deos, ut ab iis impetrarent triticum et vinum. Sic enim fecerunt sacerdotes Baal ad eliciendum ignem ex celo, III Reg. XVIII, 28. Ita Cyrillus et Theophylactus qui addit : Virilia sibi amputabant, ut sanctis diis ministrarent, ut faciebant cultores filia matris. Noster optime vertit, « ruminabant, » quia hoc recte significat gulam hebreorum, ob quam murmurare et ululare solebant; et *ulgoraru* id proprie significat. Nam *גור* garon est guttur; inde *גור* gorer idem est quod gargarizo, guttur mulceo, vel proluo, uti Philoxenus, teste Aristotele in *Ethicis*, optabat sibi guttur gruis, ut dicitur cibi potusque voluptatem et delicias sentiret. Et Aleiatus hoc dat emblemæ gulosi :

Gurgulione gruis, umida vir pingitur alva,
Qui larum, aut manibus gestat anorotatum.

Ita Forsterus, Marinus, et passim Hebræi in *Lexicis*, docent quod *גור* ghera significet pabulum præmansum, quod animal ex imo trahit et deum ruminat, quasi dicas, trahenda, seu ruma; radix enim *gor*, vel *gorer*, vel *gara*, significet *trahere, attrahere*, quod in bestiarum stomacho et ore est ruminare, indeque deducitur *garon*, et *גור* garam, id est guttur, gurgulio, eo quod gutture trahitur et retrahitur cibum eque ad halitus, instar serræ, quæ proinde ab eadem radice a continuo tractu et retracta hebraice dicitur

(1) Sensus textus hebraice hic nobis videtur esse : *Non clamant ad me in corde, animo suo, sed alios deos invocant, quando ejulant in cubilibus suis, insomnes, morore confecti, propter frumentum et mustum, cum inesset et vindemia non responderet eorum votis, avertunt se, recedunt a me, suos deos placantur, petunt triticum et vinum ab illis, non a me; cf. cap. II, 7 et seqq. — Inopa frumenti et musti pro quavis calamitate commemorata est. Sic Ackermann et Maurer.*

מִגְהֵרָה meghera, quasi dicas, traha : gulonibus enim terra, æque ac horologium, est gula et venter.

15. ET EGO ERUDIVI EOS (docui eos legem viamque salutis per Mosen. Secundo, « erudivi, » id est, reprehendi et castigavi pravos eorum mores per Prophetas : hoc enim significat Hebræum *וְיָדַעְתִּים* vîsarti. Ita Leo Hebræus. Tertio, Arias : « Erudivi, » inquit, id est instar medici dedi doque eis sana consilia et remedia. Quarto, « erudivi » eos ad bellum, puta constrinxi et accinxî eos gladio, inquit Vatablus; sequitur enim : ET CONFORTAVI BRACHIA EORUM) ut hostes suos debellarent. Sic ait David *Psal.* CXLIII, 4 : « Qui docet manus meas ad prelium, et digitos meos ad bellum. » Erudivi ergo eos, et roboravi tot tantisque modis; ET (id est at ipsi) IN ME COGITAVERUNT MALITIAM, — ut mihi rebellarent, ac deos gentium sequerentur et colerent.

16. REVERSI SUNT (ad pristinum suum ingenium, pravamque indolem et mores) UT ESSENT AÏSQR UGO, — ut scilicet essent filii Belial, effrenes, exiles, rebelles, qui omne legis Dei que jugum, quasi vacca indomita, excutiunt. Unde Chaldeus vertit : *Aversi sunt ut desererent a lege.* Legit interpres cum Chaldeo *וְיָדַעְתִּים* id est jugum, jam legunt *וְיָדַעְתִּים* quod Rabbini, Vatablus, Pagninus et Clarus vertunt, *excelsus, altissimus, a radice וְיָדַעְתִּים* ala, id est ascendit in altum. Vertunt ergo : *Reversi sunt in varum*, id est ad idola. Tropologicæ, ad vanas opes et honores sæculi. Allegorice, Christus erudivit Judæos; sed ipsi ab eo aversi, ejus legem excusserunt, et sagittis lingue sue eum confixerunt clamantes : « Crucifige, crucifige eum. » Ita ex Cyrillo Leo Castrus.

FACTI SUNT QUASI ARCUS DOLOSUS. — Qui scilicet, cum suam sagittam mittere et jaculari videatur in unam partem, in quam a jaculante dirigitur, eam divertit, et in aliam partem, imo in ipsum jaculantem, eam reflectit et retorquet, vel ex se, vel quia collinat et jaculatur in materiam duram, aut validam; quæ missam sagittam resiliere facit in jacientem, et accidit militibus Eugenii tyranni, pugnantibus contra Theodosianum Imperatorem, quod miraculum ita celebrat Claudianus in ejus *Panegyrr.* :

Te propter gelidus Aquilo de monte procellis
Obruit adversas acies, revolvitque tela
Vertit in auctores, et turbine repellit hastas.

Pari modo Israel et Jehu, cum a me dirigeretur ad excidium Baal et idolorum, reflexus est in me, meumque cultum exiit, et statuit aras vitulorum, easque suo arcu propugnavit. Proprie « ar-

cus dolosus, » sive pravus, distortus et obliquus est, qui inter jaculandum alio mox vertitur (vel a vasto jaculatore, vel ob fabricam arcus ita compositam, vel casu, vel ob defectum arcus; quam in directum quo tenditur et respicit, sicque alium, vel etiam ipsum jaculantem nec opinantem, dimissa ferit sagitta. Unde Myrica versio, *Psal.* LXXVII, vers. 57, habet : *converterunt se in arcum inversum*, quales arcus arte fiunt, in quibus semicirculus cum sagitta in adversam partem levi ferri motu reflectitur, inscumque jaculantem configit. Ita Fenelia Kemothem regem Sootorum occidit, porrigens ei pomum aureum, in fafabrafactum, ut quicumque illud tetigisset, statim multis telis et pemo prosilientibus transigaretur, uti narrat Cardanus, lib. XII *De Reperit variet.* cap. XVI.

« Arcus dolosus, ait S. Hieronymus, est qui percutit dirigentem, et vulnerat dominum. » Ita Israel qui contra gentes, carumque deos se armare debebat, adversus se suumque Deum armatus est. Seipsum enim lædit, qui Deum offendit. Unde tropologicæ S. Gregorius, lib. XXVII *Moral.* XXVII : *Convertitur, ait in arcum pravum arrogans doctor, quia dum contra elisionem verba facit, in seipso sagittas figit, sicut arcus perversus ipsum a quo intenditur, percutit, quod vulgo dicitur : « Corneum oculos confingere. »* Addit S. Cyrillus : *Deus, ait, tetendit Israelitæ, pugnavit cum tyrannide diaboli, quasi proprium arcum adversus idololatriam, quæ universum mundum occupaverat; verum ipsi conversi sunt in contrarium, scilicet in Dei contumeliam et contemptum, ait Rufinus. Alludit ad *Psal.* LXXXV, 9 : « Fili Ephrem intendentes et mittentes arcum, conversi sunt in die belli; » et ad arcum Jehu, quo dolose occidit Joram regem Israel, clamantem : « Insidie Ochozia, » IV Reg. IX, 23.*

Rursus Israel est arcus dolosus, quia alio mittit sagittas fiducia et orationis sum, scilicet ad idola, me relicto, ad quem eas mittere debebat, ait a Castro. Secundo, arcus dolosus est, qui videtur tensus et paratus ad jaculandum, cum sit remissus et ineptus. Unde Theodoretus legit ex Septuaginta : *Facti sunt ut arcus non contentus, sed laxatus, qui nullam perniciem hostibus infert; quamquam versio Septuaginta vera lectio sit contraria, scilicet : Facti sunt quasi arcus intensus.* Quod S. Hieronymus sic tropologicæ de hereticis explicat : « Quia, inquit, semper parati sunt ad pugnas et contentiones in perniciem audientium. » Idem sunt arcus dolosus, ut habet nostra versio, « quia, sicut eorum patriarchæ Judei, instructi de Scripturis sanctis, adversus Dominum legis et Prophetarum et Evangelii verba vertunt; » depravant enim Scripturas, easque Deum eorum anctorum, ipsamque ejus fidem et veritatem impugnant, quibus recte competit illud *Psal.* LXXXVI, 57 : « Conversi sunt in arcum pravum. » Ubi S. Augustinus : « Arcus, inquit, perversus non

pro nomine Domini, sed contra nomen Domini, juxta illud: Non erunt tibi dii alii præter me. Per arcum autem significat animi intentionem (1). »
Hinc tropologicè, arcus pravus vel dolosus sunt, qui intentionem quam in Deum dirigere debebant, dirigunt ad creaturas, v. g. qui jejunia, orationes, elemosynas, quæ dirigere debebant in Dei honorem, dirigunt ad auram popularem. Ita Guadalupensis.

Rursum arcus dolosus sunt, qui per immanem ingratiitudinem opibus et potentia sua alutuntur adversus illos, quorum opera fuerunt ea consecuti; uti de Eutropio et Habundantio narrat Claudianus, lib. I in *Eutropio*. Ita Delrio, *adagio* 949. Sic maledicus lingua ferit Deum, qui eam dedit ad sui laudem. Sic homicida manu quasi ferit Deum datorem, dum Dei imaginem, puta hominem, occidit. Sic omnis qui peccat, vel ingenio suo, vel facundia, vel opibus, vel aliis nature aut fortune dotibus a Deo datis, contra Deum pro demone pugnat.

CADENT IN GLADIO (ASSYRIORUM) PRINCIPES EORUM (ISRAELITARUM) A FURORIS LINGUÆ SUB. — Quia scilicet furente et indignante insana lingua, blasphemias in me, pro suis idolis certantes evomue-

(1) Rosenmüller: « Sicut ut arcus reusius, id est qui novo triumpho, fatiscit, nec ferit jactantulo. Que comparatio optime quadrat. Israelite enim, si aliquando ad meliorem frugem redire cœperunt, mox remiserunt, et in priorem relapsi sunt impietatem. » Non male inquit Maurer, sed que *Psalm.* LXXV, 57, est simillima imago, suadet ut de arcu fallaci intelligas verba hebraica, sensumque facias hunc: Deum invenire nesciunt.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Minatur Deus Israeli excidium, quod Jeroboam posterosque ejus, se inconsulto creavit reges, cum eisque etulos aureos coluerit. Unde ait: Ventum seminabunt, et turbinem melent. Secundo, taxat quod amicitiam Assyriorum ambierit, et dato tributo emerit; ideoque ab illis ipsius exsuscindendum prædicat, excisis pariter umbilicis et delubris, que magnifice edificaverat tam Judos quam Israel. Nota: Israeltem, ejusque opera et idola comparat primo, vers. 6, araneorum telis; secundo, vers. 7, vento et turbia, ac ultimo evanido; tertio, vers. 8, vasi immundo, id est matula; quarto, vers. 9, onagro (1).

1. In gutture tuo sit tuba quasi aquila super domum Domini: pro eo quod transgressi sunt fœdus meam, et legem meam prævaricati sunt. 2. Me invocabunt: Deus meus, cogno-

(1) Etiam hic sermo Propheta ad ultimum regni Israelitici letatum referendus est. Ad quoddam vero tempus præcise pertinet, sic explicat Maurer: Versu 14 vates Judæis opibus munitis hinc recens extractis confidere dicit; vers. 7, 8, 9, Israelitas cum maxima republicæ jactura ad Assyrios confugisse queritur. Vides igitur hanc orationem in Menachemio ætate optime convenire. Ea enim ætate Usia, qui fuit æqualis Menachemo, oppida et castella extruxit (II *Chronoi.* xxvi, 6, 9, 10), Israelitæ autem ad Assyrios se converterunt, eamque suam inconsiderationem luerunt mille talentis argenti.

runt, cum ab iis opem contra hostes peterent, hinc spreto. Ita S. Hieronymus, Haymo, Albertus, Hugo et Lyranus. Unde Chaldeus vertit: *Propter pravitatem linguæ eorum*; Septuaginta, *propter impietatem (id est stoliditatem) linguæ eorum*, quæ dicunt ligno: Deus meus es tu, et lapidi: Tu me genuisti, ait Cyrillus. Aliter Vatablus et Arias: Furor enim Dei ac ipsius, q. d. Cadent, quia maledica sua lingua conceiarunt furorem Dei, qui eos disperdet.

ISTA (EST) SUBSANNATIO EORUM IN TERRA ÆGYPTI, — q. d. Hic est mos olivatum, hæc avila in dolos eorum; sic enim me deriserunt et subsannarunt olim habitantes in Ægypto, colentesque Apin. Unde Chaldeus vertit: *Ista sunt opera eorum, dum essent in terra Ægypti*. Ita S. Hieronymus, Theophylactus, Albertus et Hugo. Aliter Clarus et Vatablus. *Subsannationem* enim passive capiunt, q. d. Ridebuntur ab Ægyptiis, cum ab eis opem poscent; dicent enim: Ite ad Dominum Deum vestrum, ite ad vestros Assyrios, illi vos juvent. Aut, ut Lyranus, ridebuntur ab ipso Deo, juxta illud *Psalm.* II, 4: « Qui habitat in celis iridebit eos, et Dominus subsannabit eos (2). »

(2) Hæc propheta, inquit Paulus de Palacio in *Comment.* in *XII Prophet. minor.*, indicavit Propheta finem regni Israelitici. Historiam habes IV *Reg.* XVII. Duo ergo dicit Osee, alterum, quod lingua principum foret contra Assyrium, cum tamen melius esset servire ei, quam ab eo vastari; alterum, quod rogata Ægyptus ab Osee rege Israel, ut opem ferret, rogantes subsannavit. Al. rogatus Deus non subsannasset, sed opem presentem attulisset.

Primo, excitat Propheta ad denuntiandam Israeli mala, que, primo, probantur justa, ob legem, ab Israelitis violatam, 1; secundo, impugnantur ab his, exceptione fidelis sue opposita, 2; tertio, confirmantur repetitione culpe et indicatione pœnæ, 3; quarto, specificatur commissio, scilicet creatio regum et principum, Deo inconsulto facta, 4; quinto, cultus vitulorum aureorum captus, continuatus, inveteratus, 4-6.

Secundo, plage hinc immissæ recensentur, primo, fructificatio vana vel directa, 7; secundo, despectio ignominiosa apud gentes vicinas, quarum opem amicitiamque

vimus te Israel. 3. Projecit Israel bonum, inimicus persequetur eum. 4. Ipsi regnaverunt, et non ex me: principes exstiterunt, et non cognovi: argentum suum et aurum suum fecerunt sibi idola, ut interirent. 5. Projectus est vitulus tuis Samaria, iratus est furor meus in eos. Usquequo non poterunt emundari? 6. Quia ex Israel et ipse est: artifex fecit illum, et non est Deus: quoniam in araneorum telas erit vitulus Samariæ. 7. Quia ventum seminabant, et turbinem metent: culmus stans non est in eo, germen non faciet farinam; quod et si fecerit, alieni comedent eam. 8. Devoratus est Israel: nunc factus est in nationibus quasi vas immundum. 9. Quia ipsi ascenderunt ad Assur, onager solitarius sibi: Ephraim munera dederunt amatoribus. 10. Sed et cum mercede conduxerint nationes, nunc congregabo eos: et quiescent paulisper ab onere regis et principum. 11. Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: factæ sunt ei aræ in delictum. 12. Scribam ei multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. 13. Hostias offerent, immolabunt carnes, et comedent, et Dominus non suscipiet eas: nunc recordabitur iniquitatis eorum, et visitabit peccata eorum: ipsi in Ægyptum convertentur. 14. Et oblitus est Israel factoris sui, et edificavit delubra: et Judas multiplicavit urbes munitas: et mittam ignem in civitates ejus, et devorabit ædes illius.

1. IN GUTTURE TUO, — q. d. Admove tubam orituo, aut potius maxima voce et clamore tubali, ac si tubam haberes in gutture, proclama et expectora id quod sequitur, scilicet: Veniet hostis « quasi aquila super domum Domini. » Sic *Isaia* LVIII, 1, ait jubetque Deus: « Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. » Septuaginta vertit: *In sinu eorum quasi terra*. Cur ita vertent nescire se fatetur S. Hieronymus, nec enim quid tale est in hebræo. Suspicio pro ספר *scaphar*, id est tuba, eos legisse עפר *aphar*, id est, pulvis terre; et pro חך *chechea*, id est in gutture tuo, legisse חיק *chechea*, id est in sinu tuo. Theodoretus refert istud ad finem capitis præcedentis, hoc sensu: *Subsannatio ista recidet in sinum eorum; sicut enim quasi terra in via; nam hostis veniet quasi aquila*. Porro Theodoretus miscens versionem Theodotionis versioni Septuaginta, legit, *quasi terra in via sicut tuba*; Syrus vertit: *Tonitruum tuum velut tuba (sit), et quasi aquila super domum Domini*; Arabicus: *Ei erat in foraminibus eorum quasi terra, et quasi aquila in domo Domini*.

QUASI AQUILA SUPER DOMUM DOMINI. — Subaudi, veniet, advolabit, insiliet hostis. Hunc enim comparat aquile, que in sublime elata, ex improvise instar tormenti involat in prædam, puta in agnos, capras, lepores. Per aquilam multi intelligunt Nabuchodonosor: hic enim domum Domini, id est templum, vastavit et incendit, idemque ab Ezechie, cap. XVII, 9, Jeremia, cap. XLVII, 40, et Habacuc, cap. I, 8, comparatur aquile. Ita S. Cyrillus, Theodoretus, Hieronymus, Theophylactus, Alber-

tus, Hugo, Lyranus, Vatablus et Ribera. Verum Nabuchodonosor everit regnum Juda, non Israel, de quo continue hic agitur.

Secundo, Arias accipit Sennacherib, qui post excisis Israelitis invasit Jerusalem et templum. Alii accipiunt Salmanasar, qui everit a domum Domini, id est Israel, qui erat populus quem inhabitabat Dominus.

Tertio, a Castro hic explicat, q. d. Veniet Salmanasar tantis copiis et animis, ut videatur non tantum Samariam, sed et Jerusalem templumque excisurus; unde ex Hebræo vertas: *Quasi aquila usque ad domum Domini*, puta usque ad Judam et templum veniet, sed Deo adhuc parcente Judæis et templo, eumque ab illis avertente, Judam et templum reipsa non invadet. Denique aliqui per *domum Domini* accipiunt fanum vitulorum: hoc enim idololatæ vocabant domum, id est templum Domini.

Quarto et melius, jungendo primam expositionem cum secunda, per aquilam intelligas hostem in genere, tam Chaldeum, quam Assyrium, puta Nabuchodonosorem, qui Judam et templum, ac Salmanasar, qui Israeltem everit. Loquitur enim Propheta brevis confuse et concise, miscetque subinde Judam cum Israele, et utriusque hostes excidiumque intendat: esto crebrius vaticinetur Israeli, uti hic mox ad eum resilit. Israelitis enim excidium fuit prævium, vicinum et affine, ac quasi prælidium excidii Judæ: eo quod tam Jude, quam Israelitæ transgressi sint fœdus legamque Dei, ut sequitur.

Porro *domum Domini* hic vocatur templum, quod ex sui origine, Deique institutione commune erat Judæ et Israeli; hinc symbolice tam Israel, quam Juda, erat domus Domini: quia in utroque populo a se electo per sui cultum et templum habitabat Deus. Sic *Jeremia* XII, 7, dicitur: « Re liqui domum meam; dimisi hereditatem meam; »

ambierunt, 8-10; tertio, damnatum tum ex malis, scilicet aris idololatricis erectis, tum ex bonis, scilicet legibus a Deo datis, sed contemptis, natum, 11, 12; quarto, aversio Dei a sacrificiis, et conversio ad puniendâ peccata Israelitarum, 13; quinto, vastatio utriusque regni decreta, 14.